

ställdt nederst å sid. 9 och öfverst å sid. 10 af Första Kammarens Tillfälliga Utskotts ofvannämnda Utlåtande. Berörda förslag, som af Första Kam-maren bifallits, blef af denna Kammarer afslaget.

§ 8.

Anmäldes och bordlades Utskottets Memorial N:o 110, angående öfver-lemnande till Kongl. Maj:t af det nya reglementet för Riksgäldskontoret.

§ 9.

Protokollsutdrag rörande de beslut, som finnas antecknade under §§ 3—5 i detta protokoll, upplästes och godkändes.

Sammanträdet afslutades kl. $\frac{1}{2}$ 2 e. m.

In fidein
H. Husberg.

Fredagen den 15 Maj.

Kl. $\frac{1}{2}$ 12 f. m.

§ 1.

Föredrogos och godkändes följande, af vederbörande Utskott afgifna förslag till Riksdagens underdåniga skrivelser, nemligen:

N:o 85, angående de i 63 § Regeringsformen föreskrifna kreditiv-summor;

N:o 87, angående utfärdande af ny ansvarighetslag för Riksdagens Fullmäktige i Riksgäldskontoret;

N:o 89, i anledning af väckt fråga om den s. k. administrativa doms-rättens upphörande och förvaltningens förenkling i vissa hänseenden;

N:o 90, angående ändringar i gällande konkurslag;

N:o 91, angående ändringar i Kongl. Förordningen om kommunal-styrelse på landet den 21 Mars 1862;

N:o 92, angående ändringar i Kongl. Förordningen om kommunal-styrelse i stad den 21 Mars 1862;

N:o 93, angående ändring i 8 § af Kongl. Förordningen rörande grunderna och villkoren för hemmansklyfning och jordafsöndring den 6 Augusti 1864;

N:o 94, angående ändring i 86 § Skiftesstadgan den 9 November 1866;

N:o 95, angående upphäfvande af 2 Kap. 5 och 6 §§ Gittermålsbalken;

N:o 96, om vissa åtgärders vidtagande till åstadkommande af kontroll å verkställigheten af utslag, hvarigenom urbotta bestraffning ådömts icke häktade personer; och

N:o 97, i anledning af Kongl. Maj:ts nådiga Proposition, angående ändring i gällande stadgande rörande vinterväghållningen.

§ 2.

Justerades protokollet för den 8 innevarande månad äfvensom protokollsutdrag rörande det beslut, som Kammaren fattat vid behandling förleden gårdag af Första Kammarens Tillfälliga Utskotts Utlåtande N:o 20.

§ 3.

Efter anmälan företrädde tvänne Hans Maj:t Konungens öfverstekammarjunkare, hvilka på Hans Maj:ts nådiga befallning inbjödo Herr Talmannen och Kammarens Herrar Ledamöter att i morgon, efter bevidad gudstjenst i Storkyrkan, infinna sig å Rikssalen.

§ 4.

Företogs till afgörande Lag-Utskottets Utlåtande N:o 52, i anledning af väckta förslag angående utvidgad religionsfrihet.

Rörande sättet för föredragningen af det författningsförslag, som Utskottet framställt å sid. 15—20 af dess Utlåtande, yttrade

Herr Ola Jönsson: Jag tager mig friheten hemställa, att förslaget föredrages i ett sammanhang, så att diskussionen kan fritt röra sig öfver samtliga punkterna, hvarefter proposition torde kunna framställas rörande hvarje paragraf för sig.

Herr Ribbing: Om Kammaren skulle vara benägen att förkasta eller återremittera det nu föreliggande Betänkandet i dess helhet, så har jag intet att erinra dervid, att detsamma i ett sammanhang föredrages och diskuteras; men skulle åter Kammaren vilja antaga förslaget, vare sig med eller utan förändringar, då måste jag anhålla, att hvarje paragraf särskildt måtte komma under öfverläggning. För min egen del har jag visserligen

studerat Betänkandet så mycket, att jag möjligen skulle kunna till granskning upptaga alla dess paragrafer uti ett och samma yttrande; men jag tror icke, att ett sådant förfarande kommer att bidra vare sig till reda i diskussionen eller dess möjligaste förkortande; och hemställer derföre, att det må vara tillåtet taga hvar paragraf för sig i betraktande och sedan besluta bifall till eller afslag å densamma.

Härmed förklarades öfverläggningen om föredragnings sättet vara slutad, och Kammaren beslöt, att författningsförslaget skulle i sin helhet diskuteras, hvarefter

Herr Ribbing ånyo begärde ordet och yttrade: Jag ser mig efter Kammarens nyss fattade beslut i fråga om föredragnings sättet nödsakad att på en gång yttra mig öfver tvänne paragrafer i detta förslag, i afseende å hvilka jag icke kunnat instämma med Utskottets pluralitet. Dessa paragrafer äro den andra och en del af den sjunde. Det som af de ärade motionärerne blifvit föreslaget, likasom hvad här blifvit af Utskottet tillstyrkt, går ut på att bereda rättighet för kristna trosbekännare inom samhället till fri utöfning af sin trosbekännelse inom de gränser, samhället kan anse nödigt att uppdraga; och dessa gränser, såsom de blifvit både af motionärerne och Utskottet föreslagna, bestå deruti, att först och främst trosbekännelsen skall vara en kristen trosbekännelse, ty endast om bekännare af sådan handla motionerna, och vidare att bekännelsen skall hvilat på en sådan uppfattning af kristendomen, att den icke blott till namnet föreger sig vara kristlig, utan äfven i verkligheten är det, d. v. s. icke strider emot hvad Staten i sina lagar uppställt såsom rätt och sedlighet. Dessa äro de garantier, hvilka man fordrar för medgifvande af den frihet, som här blifvit föreslagen. Men nu frågas: hvilka äro de fordringar och vilkor, lagstiftaren måste fastställa, för att de nämnda garantierna måtte uppfyllas, så vidt sådant kan bero på Staten. Det måste då svaras, att den första fordran är den, att trosbekännelsen och församlingsordningen icke innebära något som strider emot lag och sedlighet, och denna fordran finnes äfven uttryckt i förslaget första paragraf. Men nu är det icke tillräckligt med, att man uppställer en dylik fordran i fråga om trosbekännelsen och församlingsordningen, utan man måste äfven se till, att i sjelfva församlingens praktiska verksamhet såsom sådan, eller med andra ord det religiösa lärandet och församlingslivet, allt öfverensstämmer med Statens fordringar på rätt och sedlighet, ty det är gifvet, att, om trosbekännelsen är aldrig så riktig och vacker, men församlingens religiösa lif i praktiskt afseende icke svarar deremot, allt det goda, som trosbekännelsen innehåller, endast är en död bokstaf, hvarmed föga är vunnet. Med afseende på detta vilkor, att sjelfva lärandet och församlingslivet böra motsvara trosbekännelsen, är det, som, enligt min uppfattning, andra paragrafen icke är fullt tillfredsställande, då ingen annan kvalifikation der stadgas för församlingens lärare och föreståndare, än att han skall kunna föra anteckningar öfver församlingens medlemmar och tillhandagå offentliga myndigheter med statistiska uppgifter och dylikt. Att man fordrat äfven sådant, är nog riktigt, men icke kan det ensamt vara en garanti i fråga om sjelfva

lärandets art och beskaffenhet eller lärarens egentliga verksamhet inom det religiösa området. Nu är jag visserligen den förste att medgifva, att den bästa garantien i sistnämnda afseende ligger i lärarens egen goda vilja, och att man icke kan genom några prof, af hvad beskaffenhet de vara må, på förhand bestämdt försäkra sig om något, som blott kan visa sig genom handling, när verksamheten redan är börjad. Detta hindrar emellertid icke, att Staten i många fall måste fordra vissa prof, hvilka visserligen icke lemna någon osviklig garanti för en persons *lämplighet*, men dock vittna om hans *förmåga* att kunna uppfylla hvad som fordras, och det är just dylika prof på allmän bildning, hvilka kunna göra det möjligt för en församlingslärare, der den goda viljan äfven finnes, att rätt fylla sin plats, som jag anser Staten ega rätt att fordra. Det kan naturligtvis icke vara min mening, att dessa prof skulle angå sjelfva religionsläran, ty deri vill man ju lemna hvarje samfund en fullkomlig frihet, utan profven skulle, enligt min åsigt, omfatta vissa element af den allmänna bildningen, som äro erforderliga, för att en person skall vara i stånd att för åhörarne rätt framställa lärans innehåll.

Dylika fordringar existera redan för dem som skola blifva prester i statskyrkans tjänst, och hvilka skola hafva aflagt antingen maturitets-examen eller ock den så kallade theologie-filosofiska examen. Ingendera af dessa ingår på de theologiska läroämnena, hvarom, såsom jag redan nämnt, nu icke kan vara fråga, utan de äro endast prof på den allmänna bildningen hos den, som skall egna sig åt lärarekallet. Men kanske någon icke anser denna allmänna bildning nödvändig för en lärare inom ett fritt religionssamfund. Jag får då erinra att, om det anses nödvändigt för statskyrkans lärare, lärar icke med fog kunna nekas, att det ock är lika nödvändigt för de andra. I sammanhang härmed ber jag att i korthet få påpeka, de ämnen tillhörande området af den allmänna bildningen, hvilka nu fordras af den, som skall egna sig åt statskyrkans tjänst. De äro hebreiska, grekiska och latin samt historia och psykologi. Låt om oss nu se till, huruvida kännedomen af dessa ämnen kan vara af vikt för en kristen församlingslärare. På hebreiska är Gamla Testamentet skrifvet, med undantag af en högst ringa del deraf. Det Nya Testamentet är helt och hållet skrifvet på grekiska, och på grekiska eller latin är hela den kristna kyrkans äldre litteratur från och med kyrkofäderne skrifven. Jag frågar då, om det icke är af vikt, att en *kristen* församlings prest känner dessa språk, så att han vid lärans tolkande kan gå tillbaka till sjelfva urkällorna. Den allmänna historien åter anser jag bland alla discipliner vara den mest bildande, och erfarenheten torde vittna, att hvarje försök, som gjorts af theologerne att afsöndra kyrkohistorien från den allmänna historien, ledt till en ensidighet, som varit förderlig för kyrkan. Och hvad slutligen angår psykologien, så utgör den sammanfattningen af de insigter, hvartill man under tidernas lopp kommit, i fråga om människosjälens förmögenheter och tendenser samt dess art och natur; och hvad är väl viktigare än *detta* att känna för den, som skall i egenskap af lärare inverka på åhörarnes andliga varelse? Dessa fem ämnen, hvilka jag här uppräknat, för att i största korthet visa deras betydelse för religionslära-rens kall, torde sålunda med skäl kunna anses såsom de delar af allmän

bildning, hvori en kristen religionslärare bör ega någon insigt, han må höra till hvilken trosbekännelse som helst.

Nu invänder man visserligen, att det icke är examen, som bildar den goda predikanten. Ja, nog är det sannt, och jag har redan erkänt, att det i första hand fordras en god vilja, men derjemte fordras äfven insigter i de ämnen, som äro vilkor för en grundlig framställning af läran. Visar icke till och med våra upplysta dagars erfarenhet, att religionslärare, hvilkas ärliga afsigter och brinnande nit ingen kan misskänna, hafva i sitt lärande uppträdt på ett sätt, som är allt annat än berömvärdt, allt annat än öfverensstämmande med sundt predikande af kristendomen. Jag torde icke behöfva erinra om de personer, hvilka i sin religiösa öfverspanning till och med anfallits af kroppsliga svagheter midt under predikandet; och det torde icke heller vara obekant, att dessa dock ingalunda predikat för toma väggar eller döfva öron. Dylika företeelser torde sålunda bevisa, att den goda viljan i och för sig sjelf, utan att vara ledd af bildningens ljus, kan komma på villospar.

Det skulle för öfrigt, enligt min åsigt, alldeles icke vara förmenadt äfven andra att uppträda såsom lärare, utan detta kunde gerna ske, nemligen så snart någon dertill erhållit tillåtelse af vederbörande prest eller föreståndare uti sin församling. Så tillgår det redan inom statskyrkan, och så kunde det äfven tillgå inom de andra religionssamfundet, blott i spetsen för hvarje församling funnes en person, på hvars omdöme staten kunde lita i afseende på sin fordran, att trosbekännelsen verkligen skulle i församlingens fortgående verksamhet vinna tillämpning, och därför ock egde bedöma, om och när någon såsom predikant finge uppträda.

Kanske skulle man äfven anse det för en ytterligare inskränkning i triheten för dissenters, i händelse en sådan föreskrift, som jag afsett, blefve meddelad, då den nu gällande dissenterlagen icke innehåller något dylikt stadgande, utan på vederbörande lärare och församlingsföreståndare ställer endast den fordran, att han skall vara välfredad, d. v. s. att han icke skall hafva stulit eller begått gröfre brott — och man skall af sådan au- ledning vara mot mitt förslag. Den nu gällande lagen är verkligen i det afseendet, att den ej fordrar mer än det nämnda, konsekvent, ty den utgår från den åsigten, att statskyrkan är det enda rätta religionssamfundet, och att, om man än icke kan hindra människor att affalla derifrån, så är detta dock ganska olyckligt. Derföre stadgar den, också, att den, som vill utträda ur statskyrkan, bör man genom "varningar" och "upppmaningar" söka rädda ifrån sin "villfarelse". men om han ändå "framhårdar" deri, så må han då utträda och kan betraktas då, snart sagdt, såsom ett andeligt skadedjur, med hvilket Staten icke vill taga mera befattning än alldeles oundgängligt för dess säkerhet och borgerliga ordning är. I konsekvens dermed har man då icke heller aktat nödigt att af en dissenterförsamlings föreståndare eller lärare fordra annat, än att han skall vara i tillfälle att i borgerligt eller verldsligt afseende fullgöra vissa skyldigheter, som eljest tillhöra presterskapet. Men jag frågar: vittnar en dylik lagstiftning om sann liberalitet emot olika tänkande? Och, enligt min uppfattning, svarar jag nej på denna fråga. Den sanna liberaliteten fordrar, att, så vidt icke grundlag eller allmän lag lägga hinder i vägen derför,

dissenters må blifva ställda i fullkomlig paritet med statskyrkans medlemmar, naturligtvis inom de bestämda gränser, som rättens och sedlighetens fordringar utstaka, och till denna paritet hörer också, att Staten sörjer för, att de särskilda religionssamfundet erhålla kristliga lärare, som äro capable att fullgöra en lärares värf. Sörjer Staten blott för statskyrkan i detta afseende, kan jag icke finna annat, än att den betraktar alla dissenters såsom stjuftarn, och det är endast en trångbröstad frisinthet, som så handlar, ty då det är för församlingens bästa, som skicklige lärare måste finnas, måste det väl vara Statens skyldighet att tillgodose detta församlingens behof.

Jag skulle önska, att jag hade en vältalig tunga, för att kunna rätt litligt öfvertyga Eder, mine Herrar, om vigten af denna sanning, men då jag det icke eger, vädjar jag till Eder mognade erfarenhet af lifvet och historien, som visar, att det icke går an för staten att i religiöst afseende lemna individen åt sitt öde. Det går ej an med afseende på den enskilde: religionen är ju för hvarje menniska det viktigaste och enda fasta både i lif och död; men det är icke blott för individens utan äfven för sin egen skull, för sin fortvaro och styrka, som staten måste vårda sig om religionen. Historien visar, att t. ex. den gamla romerska staten stod säker och fast, så länge fruktan för Gud och vördnaden för föräldrar, det är de enklaste, mest primitiva sedliga förhållandena, fortlefde hos dess medborgare, men att, trots all dess storhet i vetenskap, konst och politik, den föll, då den religiösa tron och de rena sederna försvunnit. Kunde detta verkas af en *hednisk* religion, hvars ljus och lifvande värme dock måste bryta sig genom det starka täcke af de fördomar, hvarmed den, just *såsom* hednisk var omhöljd, huru mycket mer skulle det icke gälla om *kristendomen*, att den är ett vilkor för statens bestånd, och att, om staten lemnar ifrån sig värden om sina medlemmars religiösa lif, den äfven öfvergifver det starkaste stödet för sin egen förkofran.

“Du skall inga andra gudar hafva för mig“ och: “Hedra din fader och moder, att dig må väl gå och du må länge lefva på jorden“. Dessa äro de bud och löften, som ännu ljuda från Sinai berg och öfver hvilkas nödvändiga giltighet och sanning hvarje särskildt folks historia bildar den ständigt ånyo upprepade kommentarien.

Förhåller det sig nu så, som jag här sökt visa, förefaller det mig, att de, hvilka nedskrifvit den andra paragrafen i Utskottets förslag, vore att likna vid dem, som hade att försvara en fästning och väl befästat den på ena sidan, men på den andra lemnat den öppen för hvilket angrepp, hvilken tillfällighet som helst. Utskottet har sörjt för dissenterförsamlingarnes trosbekännelse och samhällsordning, men icke för dessas motsvarighet i församlingarnes fortgående religiösa verksamhet. Likväl äro *båda* nödvändiga, om en garanti skall finnas, att församlingens medlemmar uppföstras i kristendom, inom rätts- och sedlighetsgränserna. Ja, skulle jag välja emellan ettdera af dessa båda moment, måste jag dock anse det sednare ega större vikt, ty bekännelsen kan blifva en död bokstaf, men läraren är den lefvande kraft, som uppehåller församlingen.

Derföre

Derföre måste jag, för min del, fordra, att en dissenterförsamlings lärare eller föreståndare skall fullgöra samma prestationer, icke i de theologiska ämnena, utan i de ämnen, hvilka grundlägga en allmän bildning, som statskyrkan fordrar af dem, hvilka skola inträda i dess tjänst. Detta är ingalunda något påfund af mig, utan man har i andra länder långt före detta kommit till insigt om nödvändigheten af ett dylikt steg, och jag vill anföra ett exempel derpå. I Holland, som eger en så vidsträckt religionsfrihet, att de, hvilka tillhöra statskyrkan, i borgerligt afseende ega ingen större rätt än alla andra trosbekännare, och der för närvarande faktiskt existera ej mindre än fem olika religionsbekännelser, den judiska inberäknad, har Staten insett nödvändigheten af att öfvervaka lärarebildningen för samtliga dessa kyrkosamfund och för hvart och ett af dem på sin bekostnad iurättat särskilda theologiska läroanstalter, hvarifrån lärare utgå till de respektive församlingarne. I vårt land äro förhållandena visserligen icke sådana, att dylika åtgärder för närvarande äro behöfliga eller ens lämpligen kunna vidtagas, men man torde dock inse vådan af att icke stå en lemna alldeles ur sigte den religiösa undervisningen för sådane dess medlemmar, som icke tillhöra statskyrkan.

På dessa skäl, hvilka jag nu anført, har jag uti min reservation formulerat ett förslag till en annan lydelse af denna paragraf, än den Utskottet föreslagit, och hvarigenom rätten att bilda dissenterförsamlingar lemnas alldeles oförkränkt, men staten på samma gång tillgodoser den fordran staten för sin egen och församlingens skull måste uppställa på den person, hvilken skall vara församlingens lärare. Jag vågar således anhålla om proposition på bifall till detta mitt förslag.

Den andra paragraf, hvari jag har varit af en från Utskottets pluralitet dissentierande mening, rör stadgandena för äktenskaps ingående. Jag medgifver dock, att jag derpå lägger mindre vikt än på den nyss afhandlade frågan, som jag anser vara en kardinalpunkt, när det gäller att bestämma statusens förhållande till de olika kyrkosamfunden. Utskottets pluralitet har i fråga om äktenskap, der båda kontrahenterne tillhöra olika religionssamfund eller der endast den ena kontrahenten är dissenter, under det att den andra tillhör statskyrkan, öfverlemnadt åt kontrahenternes eget val att bestämma, huruvida sådant äktenskap skall afslutas med en kyrklig akt eller utan en sådan, i hvilket sednare fall äktenskapet skulle fullbordas inför civil myndighet. Jag är af olika mening i så fall, att jag anser civiläktenskap böra tillåtas endast i vissa undantagsfall, der det är *nödvändigt*, och till stöd för den åsigten vill jag endast anföra, att, då äktenskapet är en förening, som hufvudsakligen har ett religiöst och sedligt ändamål, det icke kan vara annat än i sin ordning, att en sådan förening ingås medelst en religiös akt, hvarigenom välsignelse nedkallas öfver det viktiga steget och en erinran tillika gifves om dess höga religiösa och sedliga betydelse. Man invänder visserligen, att betydelsen af den religiösa akten så ofta halkar förbi kontrahenterne, så att de icke kunna anses till sin fromma begagna sig deraf. Ja, det medgifves, men det är icke någonting annat, än hvad som händer med allt sannt och stort, att det kan missbrukas, utan att det derföre kan eller

får anses onödigt; så t. ex. hela den allmänna gudstjensten och den religiösa uppfostran. Men att den religiösa uppfattningen af äktenskapet och dess religiösa avslutande visat sig verka välgörande för helgden och beståndet af denna förening, derom vittnar historien på många ställen. Uti Rom ingingos äktenskap till en början alltid under religiösa ceremonier, detta kom dock småningom ur bruk, så att under kejsardömets tid det civila äktenskapet blef allt vanligare och slutligen det legala. Följden deraf blef ingen annan än den, att man betraktade äktenskapet såsom ett bolag, hvilket, såsom hvarje annat sådant, ingicks på en tid och helt enkelt kunde upplösas så snart kontrahenterne ledsnat vid hvarandra; och det är märkligt att af kejsardömets laghistoria finna, huru de särskilde kejsarne gjorde itererade bemödanden att för äktenskapets ingående stadga sådana former, tecken, äligganden, som skulle skilja äktenskapet från ett blott och bart konkubinät, allt förgäfves. Detta torde vara ett exempel, som är ganska värdt att taga i betraktande. — Nu vill jag icke förneka all rättighet att knyta en äktenskaplig förbindelse på civilt sätt, men jag vill medgifva den endast der sådant kan vara nödigt. Civila äktenskap äro redan i vår gällande lag medgifna emellan mosaiska och kristna trosbekännare, och jag vill äfven tillstälja dem, då begge kontrahenterne äro dissenters, och det religionssamfund de tillhöra icke eger sådana prester, som af staten kunna erkännas i egenskap af visselförrättare — ty det religiösa dervid må då anses tillhöra gebitet af den frihet, i hvilken staten ej har att blanda sig. Inom t. ex. de katholska och reformerta kyrkosamfundet inom vårt land är jag säker på, att sådana prester finnas, hvilka kunna anses vara kvalificerade äfven att förrätta vigsel, och då bör sådant icke förnekas, utan bör tvärtom vara det legala. Deremot medgifver jag, att en annan form än den kyrkliga för äktenskaps ingående kan vara af nöden, då det främmande kyrkosamfundets prester icke kunna till vigsls förrättande af staten erkännas berättigade, och då må civiläktenskap vara tillåtet. Hör åter endera kontrahenten till statskyrkan, då kan statens bestämmande i afseende på äktenskapets ingående eller sättet derför ej vara borta, och de svårigheter, som nu i detta hänseende visat sig, äro undanröjda, om kontrahenten af det främmande religionssamfundet ej är skyldig att, för vigsls erhållande, prestera dop- och nattvardsbetyg. I enlighet med denna grundsats och med ledning af den danska och norska dissenterlagen har jag tagit mig friheten att uti min reservation framlägga ett förslag i frågan om lydelsen af den sjunde paragrafen, å hvilket förslag jag anhåller, att Herr Talmannen måtte framställa proposition.

Det är således i dessa båda punkter, hvori jag hyst en afvikande mening från Utskottets pluralitet. Hvad angår förslaget i öfrigt, har jag med mycket nöje instämt i dess flesta delar, och beträffande en och annan punkt funnit mig i att förena mig med pluraliteten, äfven om jag icke helt och hållet kunnat gilla förslaget. Derom vill jag emellertid icke nu yttra mig, utan anhåller att främdeles få besvara Kammarerna med ett ytterligare anförande, i händelse några väsentligare invändningar skulle under diskussionen framställas emot dessa delar af förslaget.

Herr Siljeström:

Herr Jonas Jonasson från Calmar län: Detta både viktiga och betänkansvärda förslag, som så sent kommit under Riksdagens pröfning, kan icke nu med ett peundrag afgöras, helst då så många af Kammarens medlemmar äro borta. Jag vill för öfrigt icke ingå i någon granskning af detaljerna, utan inskränker mig till att yrka återremiss.

Herr Rosenberg: Då en af motionärerne i frågan begärde ordet, antog jag, att efter gammal praxis fråga skulle uppstå om något skarpere klander af Lag-Utskottets här framlagda förslag. Detta gaf mig anledning att äfven begära ordet, för att dels i någon mån utreda, huru förslaget tillkommit, och dels att visa lämpligheten af de stadganden, som kunde blifva föremål för klander.

Till min förundran har jag emellertid funnit, att talaren visat sig belåten med hvad Lag-Utskottet föreslagit; och jag kunde således afstå från att vidare yttra mig och med honom instämma.

Men då jag för min del icke är särdeles belåten med alla de stadganden, som här föreligga, och då jag ej låtit anteckna mig såsom reservant, ber jag att få i detta afseende meddela några upplysningar.

Reservanternes antal syntes verkligen blifva så stort, att det allvarsamst sattes i fråga, om man kunde och borde afgifva ett Betänkande, som vore förseet med så många reservationer. Detta blef anledning för ett par af Utskottets ledamöter, hvaribland jag var den ene, att afstå från de reservationer, som de eljest ämnat afgifva, helst de hafva nog många ändå. I sjelfva verket är det dock ej så farligt med dessa reservationer, ty om man, i likhet med föregående talare, uppdrager en närmare jemförelse mellan de fyra förslag, som här äro framlagda -- eller de båda motioner som här behandlats, -- tror jag, att man skall finna, att i hufvudsaken en särdeles berömvärd enhet inom Utskottet förefunnits. Detta hindrar ej, att man kan hafva olika meningar om vissa specialiteter och finna anledning till reservation, den ene i ett och den andra i ett annat hänseende.

Hvad § 1 angår, så erkänner jag, att jag är föga belåten med stadgandet, att hvarje församling, som bildas af bekännare af annan kristen lära än den evangeliskt lutherska, skall göra ansökning hos Kongl. Maj:t och uppgifva sin trosbekännelse och församlingsordning. För min del gör jag bestämd skilnad mellan trossamfund och församling; och fasthåller man dessa båda olika begrepp, tror jag, att stadgandet är till en del öfverflödigt och till en del har behof att omarbetas. Jag ber att få anföra ett exempel. Nu finnes ett redan tillåtet trossamfund i Sverige -- katholska kyrkan. -- Om fråga blefve, att denna ville bilda en ny församling i Göteborg, Trelleborg, Norrköping eller hvar som helst annorstädes, kan jag ej inse något skäl, hvarföre dessa lokalförsamlingar skulle inlemna sin trosbekännelse och församlingsordning till Kongl. Maj:t, för att å nyo pröfvas, då sjelfva religionssamfundet en gång är erkändt. Likaledes om baptistförsamlingen, som också är erkänd, hade för afsigt att bilda en ny församling t. ex. i Stockholm, vet jag icke, hvarföre den då skulle ingifva sin trosbekännelse och församlingsordning; -- med ett ord, jag kan ej förstå, hvarför det skall vara nödigt för hvarje ny lokalförsamling, tillhörande detta eller annat erkändt trossamfund, att sjelfva deras konfession, eller -- att jag så må kalla den -- samfundets grundlag, skall å nyo

prövas. Nu är väl sannt, att man anför, att man ej kan vara på den fullt säker; att de kunna svekfullt gå till väga. Men, mine Herrar, är det sådant folk, att man ej kan lita på hvad de säga, hvilka garantier har man väl då, att de lemna fram en sann trosbekännelse och församlingsordning? Vilja de ej hålla gifna löften, huru skall man då kunna tro dem, derföre att de lemna fram ett ark papper?

Min tanke är således den, att, när helst något kristet trossamfund, på gjord ansökan, blifvit erkänt såsom berättigadt, sedermera nya församlingar som bildas, eller filialer af detta trossamfund, icke behöfva vidare än göra anmälan i Stockholm hos Öfverståthållare-embetet och i öfriga delar af riket hos Konungens Befallningshafvande. Jag skulle visserligen kunna hafva åtskilligt annat att anmärka, men jag vill icke upptaga tiden dermed vidare.

Jag vill blott påpeka, att i § 9 förekommer ett stadgande, som synes mig aldeles öfverflödigt. Der behandlas frågan om främmande trosbekännares rätt att påkalla embetsbiträde af Sveuska kyrkans presterskap; — och så heter det: "dock att vid sådan förrättning kyrkans handbok brukas." Jag frågar, om ett sådant stadgande är behöfligt? Vet prestmannen sina pligter och är han en man, som vill sköta dem rätt, så använder han ej något formulär, som strider mot den lära han bekänner; och jag tror, att de flesta människor i sådana stunder icke hafva behof af handboken. I allt fall tror jag icke, att man bör ingå i sådana specialiteter som att bestämma, hvilken handbok skall begagnas.

Medan jag har ordet, vill jag begagna tillfället att bemöta ett par af nu gjorda inkast.

Den förste talaren har här nu, likasom vid många tillfällen inom Utskottet, yrkat, att lärarne skola vara på något sätt examinerade. Man kunde sträcka denna fordran högt eller lågt efter behag. Men för min del vill jag ej förena mig i uppställande af några andra förpligtelser i detta hänseende, än hvad Utskottet föreslagit. Samhället har, efter mitt förmenande, icke att ställa annan fordran på sådant trossamfund, än att detsamma uppfyller de pligter, det har mot samhället. Detta eger således ej att föreskrifva, hvilka examina deras lärare skola undergå, huru sakramenten skola bland dem utdelas m. m. Ett stadgande i sådan syftning vore i sanning ett tillbakagående. För katholska församlingen härstädes finnes icke någon dylik föreskrift. Jag tror icke, att dess lärare behöfva aflägga prof å sina kunskaper. I Kongl. Resolutionen för baptistförsamlingen i Wäarhus förekommer ej heller något dylikt stadgande. Det må visst så vara, att den ärade talaren kan hafva rätt i flera afseenden, men i detta tror jag han misstagit sig.

Samma förhållande synes mig vara med talarens förslag i äktenskapsfrågan. Denna fråga har många gånger inom Utskottet förekommit till behandling, och jag vågar hoppas, att Utskottet lyckats lösa den på ett ganska lyckligt sätt. Vigsel mellan främmande trosbekännare må, enligt detsamma, ske efter det religionssamfundets bruk. Således finnes här intet tvång. Förhållanden gifvas ock så beskaffade, att man icke kan tvinga svensk prest att viga. Huru vill man då göra annat än tillåta äktenskapet på sådant sätt, som vi kalla civilt äktenskap. Samhället bör ej uppmuntra eller med en olämplig lagstiftning föranleda konkubinät, utan

måste befrämja äktenskap, på det att samhällets lagar om giftorätt och i arfsförhållanden samt samhällets fordran å barnens uppfostran må blifva tillgodosedda.

Denna fråga är kanske den, som mest framkallat detta förslag. Under flera riksdagar har frågan härom förevarit, och år ifrån år framstår behovet af en lagförändring i detta hänseende mera oafvisligt. I flera socknar finnas numera personer, som ej äro döpta, ej begått H. H. nattvard. För dem måste gifvas något sätt. Men för närvarande finnes ej någon lag, som tillåter dem civilt äktenskap. Frågan måste dock lösas; och jag för min del anser just denna punkt vara en af de mest trängande.

Här har ock af en annan talare blifvit omnämndt tvånget att ålägga målsman att sörja för barnens uppfostran. Jag tror dock, att detta är ett tvång, som från samhällets ståndpunkt måste utöfvas, och att samhället eger rätt att vidtaga restriktiva åtgärder för att befrämja ordning och sedlighet. Jag kan ej se, att dessa, som lösrycka sig från församlingen, böra göras så fria, att de kunna utan hinder låta sina barn uppväxa som hedningar. Samhället kan ej vara belåtet dermed. Om de äro så likgiltiga för sina barns undervisning, att de ej bry sig om att låta uppfostra dem ens i sin egen religion, tror jag, att samhället bör ega magt att förekomma ett sådant förhållande.

Frågan är nu hvad som kunde och borde göras. Om tiden ej vore så långt framskriden på riksdagen, skulle jag gerna vilja förena mig med de talare, som yrkat återremiss. Men nu anser jag återremiss blott vara ett förklädt afslag; och då jag för min del tror högst angeläget vara, att något göres, särdeles med afseende å den mer och mer kringgripande bap-tismen, vill jag förena mig om det förslag, som här blifvit framlagdt af Lag-Utskottet, äfven i det bristfälliga skick hvori det förefinnes; och yrkar dertöre bifall.

Herr Björck: Det kan icke vara behöfligt och kanske ej heller lämpligt att vid detta tillfälle redogöra för tillkomsten af den lag, som i afseende på främmande trosbekännare nu är gällande. Icke destomindre kan det måhända för många vara skäl att taga vara på, att den förordning angående främmande trosbekännare och deras religionsutöfning, som år 1860 promulgerades, tillkom på grund af Regeringens proposition, en proposition vid hvars utarbetande Regeringen icke försunnat att inhemta råd och biträde af de bestämmande ledamöterna i det dåvarande Preste-Ståndet. Redan föregående riksdag hade väl blifvit framlagdt ett förslag, som äfven afsåg utvidgad religionsfrihet; men det hade fallit, emedan de liberala ansågo det icke uppfylla grundlagens utfästelser och de högkyrklike funno det innebära ett våld mot svenska kyrkan. Vid 1860 års riksdag togos emellertid, som sagdt är, Preste-Ståndets ledamöter till råds, och de hade på förhand antagit och godkänt det förslag till författning, som nu är lag; hvaremot på den sidan, som eftersträfvade en fullständig frihet i trossaker, man bemödade sig att åstadkomma vissa rättelser i Regeringens proposition. Denna gick vid nämnda riksmöte likväl igenom, ehuru Lag-Utskottet då hade framställt ett motförslag, som i många delar afvek från Kongl. Maj:ts Proposition och åtminstone indirekt erkände den

enskilda samvetsfriheten; likasom Lag-Utskottet i sina motiv på ett kraftigt och välgrundadt sätt uttalade sig för denna rätta grundval för den religiösa lagstiftningen. För min enskilda del — jag erkänner det — trodde jag ej, att en lag, som hade sådana antecedentia, skulle hafva någon längre framtid för sig, men ändock hafva nu efter lagens antagande åtta år förflutit, utan att någon förändring egt rum i dess bestämmelser. Detta kan, efter mitt förmenande, icke förklaras på annat sätt, än att samvetsfriheten, så fort den blir aldrig så litet erkänd, söker att visa fördragsamhet äfven mot våldet, då detta uppdrager obehöriga gränser. Detta af erfarenheten bekräftade förhållande bevisar, att det icke är med någon fara förenadt att låta samvetsfriheten åtnjuta sin fulla rätt och att utsträcka dess konsekvenser, så långt rättvisans och billighetens fordringar det kräfvä.

Såvidt jag förmår att rätt karakterisera den nu bestående lagen, skulle jag vilja säga, att derigenom blifvit erkändt, att trosenheten icke är något väsendtligt vilkor för det borgerliga och politiska samlifvet; men längre tror jag ej att den går. Den erkänner icke den enskilda samvets- och bekännelsefriheten. Och likväl är inom området för det religiösa lifvet den första och viktigaste frågan den, att dessa rättigheter fullt erkännas. Vidare begränsar 1860 års lag på det yttersta lärofriheten. Lärofriheten utgör dock en del af den allmänna friheten, och den borde därför icke på detta sätt inskränkas. En annan rätt, som är en ovilkorlig följd af den enskilda samvetsfriheten, om denna blifvit erkänd, är församlingsfriheten i den mening, att det medgifves de enskilde att bilda församlingar, hvilka icke fordra att af staten erkännas, utan få komma till stånd och utöfva sin verksamhet på det sätt, som för dem är nöjaktigt. Icke heller denna rättighet är erkänd. Jag fäster särskild vikt vid den begränsning, som jag sålunda uppställt för den församlingsfrihet, som jag anser vara en af staten oberoende rättighet, emedan det alltför ofta förbises, att denna frihet är en annan än den att vinna statens erkännande af församlingar med borgerliga och statsborgerliga rättigheter. Jag ber därför att få fästa Eder uppmärksamhet, mine Herrar, derpå, att rättigheten att komma tillsammans med lika tänkande och öfva gudstjenst, så ofta de enskilde deraf känna behof, utgör ett vilkor för samvetsfriheten äfvensom i viss mån för troslifvet.

Jag har med dessa få ord velat uppdraga gränserna för området af den frihet, som bör tillkomma hvarje enskild medborgare. Derefter blir det en helt annan sak, hvilken ställning staten bör intaga emot dem, som afvika från svenska kyrkan. Då möter först den frågan, om staten skall erkänna sådana föreningar af enskilde såsom korporationer med borgerliga och statsborgerliga rättigheter; vidare, huru staten skall bestämma vilkoren för att erkänna deras äktenskapliga förbindelser samt tillerkänna dessa borgerliga verkningar, och slutligen om staten skall hålla tillsyn deröfver, att barnen till dissenters blifva uppfostrade åtminstone i någon religion, och att de icke sakna den undervisning, som utgör vilkoret för sedligheten. — I dessa trenne hänseenden, men också endast hvad dem angår, anser jag, att staten bör uppträda såsom lagstiftande.

Hvad som i första rummet kräfvär erkännande, är ännu, ty värr, den oinskränkta samvetsfriheten för den enskilde, hvartill främst hörer tros- och

bekännelsefrihet. Så vidt jag förstår, medgifver det nu föreliggande förslaget, lika litet som 1860 års förordning, denna rätt. Redan i formen af lagen ligger ett hinder för erkännande af denna grundsats, hvarpå lagstiftningen i sin helhet dock skall byggas, och det kan derföre, om man granskar förslaget, icke undgå att uppmärksammas, att detsamma lägger hinder i vägen för en verklig samvetsfrihet, för individens frihet att tro och bekänna hvad han kan tillegna sig af andlig upplysning. Det är dock, jag medgifver det, icke särdeles många bestämmelser, hvilka äro af denna beskaffenhet; men ett par finnas dock, som äro alldeles stridande mot hvad Staten i detta fall är skyldig den enskilda samvetsfriheten. Ett stadgande, som rakt strider mot denna skyldighet från statens sida mot den enskilde, finner jag i förslagets 13 §, hvilken bibehåller en bestämmelse i den nu gällande lagen. Der står, bland annat, att "ej skall någon anses från svenska kyrkan skiljd, förrän han iakttagit, hvad här föreskrifves och blifvit i annat religionssamfund upptagen." Det fordras således, för att befria sig från de band, som den svenska kyrkan pålägger sina medlemmar, det fordras, säger jag, för att blifva från dessa skiljd, att man ovilkorligen skall vid utträdet träffa något religionssamfund, såsom det här heter, som tänker lika med den affallne, och som är byggt på grunder, hvilka öfverensstämma med denne enskildes tro. Men jag frågar, om icke detta stadgande utgör ett obehörigt hinder för den enskilda samvetsfriheten till den grad, att man väl kan säga, att det rent af upphäver den? Åtminstone kan jag icke finna annat; och jag tror, såsom jag redan anmärkt, att detta fel har sin grund deri, att man förbisett lagens förnämsta mål och derför gifvit den en oriktig form. Det rättaste vore att bygga lagen på samvetsfrihetens fasta grund och antaga såsom regel samt ställa främst hvad 16 § Regeringsformen uttrycker. Dessutom kan jag icke undgå att anmärka, att, då ingen får utträda, förr än han fyllt 18 år, och då lagen tillser, att han intilldess åtnjuter religionsundervisning, faran af religionslöshet är förekommen, så långt sådant står och kan stå i menniskomagt; äfvensom att det synes nästan underligt, att lagen skall medgifva utträde ur svenska kyrkan, men vara så om om katolikerna eller baptisterna, att den utträdande nödvändigt skall tvingas in i något af dessa eller annat dylikt erkänt trossamfund, måhända utan medgifven rätt att derifrån åter utträda, men med den följd att sådant utträde ändock försiggår. En annan anledning till anmärkning i nyssberörda syftning finner jag i § 14 af Utskottets förslag, der det heter, att, om den, som anmält sig till utträde ur svenska kyrkan, innehar offentlig tjenst, skall Konungen eller den myndighet, som eger att tjensten tillsätta, kunna honom derifrån skilja, äfven om han kunnat få tjensten, utan att först vara medlem af den svenska kyrkan. Detta är under den förutsättning, som paragrafen sålunda innehåller, ett lika stort våld på den enskilda friheten. Dessa begge stadganden äro ock de svåraste stötestenarne i förslaget. Men om, såsom sagdt är, man förbiser dessa båda omständigheter, torde man kunna medgifva, att denna lag, sådan den här föreligger, icke är oantaglig. Om man skulle komma derhän att få bort nyssnämnda stadgande, så att den dissentierande medborgaren vid sitt utträde ur statskyrkans gemenskap icke behöfver ingå i något annat religionssamfund, blir deraf ock en följd, att alla, som utträdt ur svenska

kyrkan, utan att tillhöra någon särskild församling, icke kunna betagas rättigheten att sammankomma för gudstjensts öfvande, emedan de då icke synda mot den lag, som förbjuder svenska kyrkans medlemmar att vid sammankomster föredraga annat än hvad denna kyrka gillar. Om således nämnda bestämmelser blifva ur författningen uteslutna, skall saken, enligt min åsigt, ställa sig på den punkt, att den individuella samvetsfriheten blifver någorlunda skyddad och bevarad.

I åtskilliga särskilda omständigheter, hvilka kunna synas tvistiga, vill jag taga mig friheten att i korthet yttra några ord.

Första frågan blir då den, hvem som skall erkänna församlingen såsom korporation. Om man, efter erkännande af oin-kränkt tros- och be-kännelsefrihet, i öfrigt inskränker lagens hufvudsakliga syftemål, som man bör, till bestämmande af villkoren för erkännandet från Statens sida af församlingarnes korporationsrättigheter, skall man icke behöfva att, såsom Utskottet uttrycker sig, medgifva församlingen "fri religionsutöfning". I stället för dessa ord, hvilka jag, för min del, anser vara särdeles misslyckade, kommer det då helt enkelt att heta, att församlingen tillkommer rätt att bygga kyrkor och att i öfrigt åtnjuta sådana rättigheter, som i allmänhet åtfölja korporationer, dock med de inskränkingar, som kunna finnas nödiga, för att förekomma samlandet af fast egendom i död hand. Jag tror, att, om man så formulerar meningen, man icke behöfver begagna sådana tvetydiga uttryck, som här återfinnas.

Jag kan för öfrigt icke finna annat, än att pröfningen i detta hänseende bör tillkomma Kongl. Maj:t. Så länge statskyrka finnes och församlingsbegreppet är sådant som hos oss, måste det vara Kongl. Maj:t i allmänhet förbehållet att bestämma, hvilka församlingar må tilldelas korporationsrätt. Andra lagar, såsom till exempel aktielagen, tillerkänna denna rätt åt Kongl. Maj:t, och jag kan icke se någon nödvändighet att här förändra förhållandet. Väl, möter icke hinder därför, att Kongl. Maj:ts rätt kan öfverlemnas till Dess Befallningshafvande och Öfverståthållaren, men denna omständighet läser dock icke innebära tillräcklig anledning att vidtaga någon ändring i denna del eller att därför förkasta lagen.

Hvad vidare beträffar äktenskapsförhållandena, synes mig, att lagen är inne på en oriktig väg, hufvudsakligen därför att, då den dissentierandes frihet egentligen blott sträcker sig till hans familjeförhållanden, så länge grundlagens innehåll är sådant, att det ej medgifver den annorlunda troende fulla medborgerliga rättigheter, vill det synas klart, att denna frihet inom den bestämda gränsen icke bör förringas, utan komma honom till godo, så väl i afseende på äktenskapet som öfriga familjeförhållanden. Detta är det område, der den affallne bör lemnas full frihet, och i intet fall bör han tvingas till beröring med den svenska kyrkan, hvarifrån han vill skilja sig; och således synes mig, att han bör vara ovilkorligen berättigad att, för afslutande af äktenskap, kunna påräkna sådana former, som på intet sätt kunna medföra oro för hans samvete. Jag tror därför, att denna fråga, såsom en föregående talare äfven antydde, är en af de aldram viktigaste. Här är sagdt i dag, att äktenskapet vore en religiöst sedlig handling. För min del må jag säga, att, enligt min uppfattning, alla mänskliga handlingar böra vara religiöst sedliga, men att i någon speciell mening eller företrädesvis kalla äktenskapet så, kan jag icke medgifva

vara riktigt. Jag tror, att äktenskapet är en rent borgerlig handling med borgerliga följder. och att det bör som sådan erkännas. Också föreställer jag mig verkligen, att alla de hinder, som äfven inom Representationen funnit målsmän mot en frihet, som dock är den mest naturliga för människarn, hufvudsakligen härleda sig från den olycksaliga förblandningen af det världsliga och det andliga. Först sedan man erkänt äktenskapet såsom en rent borgerlig förrättning, först då skall för folket inträda klarhet i dessa förhållanden, då deremot denna förblandning. till dess den undanrödjes, skall fortfara att förvilla folkets begrepp och bibehålla fördomar. Då skall man ock komma derhän, att presten blir, hvad han bör vara, en undervisare i religion, en lärare inom den kyrka han tillhör, och derigenom skall ock kyrkan och staten blifva frigjorda från hvarandra, till fördel äfven för kyrkan, hvilken då icke längre skall kunna tvingas till någon förrättning, som icke öfverensstämmer med dess öfvertygelse. Men så länge man bibehåller den i § 9 stadgade skyldighet för prest att officiera äfven i en församling, som han icke tillhör, och så länge äktenskapet anses ovilkorligen bero af en religiös förrättning, skall aldrig kyrkan blifva fullt fri.

I öfrigt nämnde jag, att staten kan och bör tillmäta sig rätt att utöfva tillsyn öfver barnens uppfostran. Detta är dock den svåraste frågan. Det är svårast att bestämma, huru det bör ske, och svårast också att noga kontrollera, att hvad som bör ske verkställes. Jag tror, att Lag-Utskottet i detta hänseende möjligen gått något för långt. Jag vill dock icke derom vara oense med Utskottet, helst jag trott mig finna ett fel deri, att nu gällande lag icke har några sådana bestämmelser. Det enda jag i detta afseende ville säga, är, att, då i § 13 det heter, först att ingen må från svenska kyrkan utträda, innan han blifvit konfirmerad eller visat sig ega derför nödig kristendomskunskap eller fyllt 18 år, och vidare att barn, som ej fyllt 15 år, då föräldrarne från svenska kyrkan öfvergå till annat religionssamfund, anses tillhöra detta, der ej föräldrarne vid sitt utträdande för kyrkoherden förklarat, att barnet skall kvarblifva i svenska kyrkan, jag finner båda dessa bestämmelser derom från olika synpunkter ganska olämpliga. Å ena sidan tror jag icke, att den, som fyllt 18 år, bör utsättas för några vidare hinder att utträda ur svenska kyrkan, och å den andra sidan anser jag det böra vara tillåtet att sjelf få bestämma sin religiösa öfvertygelse, äfven innan man hunnit till 15 år. I dessa båda hänseenden hyser jag således tvifvel, om Utskottet träffat det rätta. Men icke destomindre är jag ense med Utskottet derom, att något bör bestämmas angående den religiösa undervisningen för barn till föräldrar, som utträdt ur den svenska statskyrkan.

Hvad beträffar Herr Ribbings reservation, har jag redan, i afseende å hvad som rör äktenskapet, deremot framställt mina anmärkningar. Angående åter hvad han yttrat med hänsyn till den allmänna bildning, som skulle fordras af prästerne eller föreståndarne för de särskilda församlingarne, vill jag fästa uppmärksamheten på den stora åtskillnad, som förefinnes emellan å ena sidan, att staten erkänner församlingen såsom en särskild korporation med borgerliga rättigheter, och å andra sidan, att staten erkänner flera olika religioner såsom lika berättigade icke allenast till skydd, utan ock till understöd af staten. I detta sednare fall har

staten rättighet att stadga bestämmelser om församlingslärares beskaffenhet; men då staten icke tillerkänner församlingen annan rättighet än att inköpa kyrkogård och uppbygga kyrka, så kan staten, enligt mitt förmenande, icke göra anspråk på den rättighet, Herr Ribbing i förevarande fall velat åt densamma vindicera.

Med åberopande af hvad som redan blifvit sagdt i afseende å förslagens § 1, vill jag erinra om, att följderna af deri inlagda stadgande framtråda i § 3, der det heter: "varder rättigheten till fri religionsöfning, genom öfverträdelse af lagen eller sedlighetens bud, eller eljest missbrukad, — — —; då n.å., efter Konungens förordnande, församlingen upplösas." Jag tror, att man näppeligen kunnat välja ett för ifrågavarande tillfälle mindre lämpligt uttryck än "missbruk af rättigheten till fri religionsöfning." Det är nemligen icke bruket eller missbruket af den fria religionsöfningen, som kan utgöra föremål för lag- och straffbestämmelser, utan det är endast de borgerliga rättigheter, församlingen eger, som kunna förverkas genom förbrytelser och hvilkas öfverträdelse kan leda till laga beifran. Här hade således varit på sin plats att icke tala om annat än dessa borgerliga rättigheter.

Med anledning af de invändningar jag hört göras mot § 15, må jag för min del bekänna, att jag anser densamma ganska välbehöflig, och att den utsträckning, man velat gifva stadgandet i denna §, med afseende å lika förbrytelser af den svenska kyrkans medlemmar, alldeles icke kan tillhöra denna lag. För min del skulle jag också, såsom sagdt, finna det särdeles tjenligt, om i nu ifrågavarande lag kunde uteslutas allt, som angår svenska kyrkan och framför allt förbindelser för svenska presterskapet att lemna presterlig handräckning åt främmande religionsbekännare. Ty, mine Herrar, dylika bestämmelser höra egentligen icke hit; om de skola finnas, höra de till den lag, som rör svenska kyrkan och dess presterskap.

Af hvad jag nu andragit, skulle måhända kunna dragas den slutsats, att jag ville lägga hinder i vägen för förslagens antagande; men så är dock ingalunda min mening. Jag tror nemligen förhållandena inom vårt land vara sådana, att, om man ville skriva en lag om religionsfriheten på det enda sätt, som kunde försvaras från religionens och sedlighetens samt grundlagens ståndpunkt, så skulle en sådan lag icke i detta ögonblick blifva uppfattad från den rätta sidan, utan möta temligen stort motstånd. Derför måste man i förevarande fall gå med största försigtighet till väga, men också icke skjuta frågan ifrån sig, då en förbättring i de bestående förhållandena derigenom synes möjlig. Man befriar månget samvete från en börda, som nu kännes svår, i synnerhet i afseende å äktenskaps afslutande, och gifver derjemte allmänheten tillfälle att besinna en sak, som åter skall falla i glömska, derest icke genom en ny lag uppmärksamheten fästes å densamma.

På grund af nu anförda skäl, och då, i min tanke, lagförslaget innehåller en förbättring i det nuvarande tillståndet, får jag för min del, med förbiseende af den bättre utveckling af religionsfriheten, som förslaget utan tvifvel bort erbjuda, förorda dess antagande af Kammaren.

Herr Jonas Jonasson från Kronobergs län: I den landsända, hvarifrån jag är, hyser man allmänt den önskan, att religionsfriheten icke

må vidare utsträckas. Det kan icke förnekas, att ett antagande af detta Utskottets förslag skulle leda till talrika affall från vår svenska statskyrkas lärosatser; och sålunda skulle i många församlingar religiös split och oenighet uppkomma. Och som jag ej vill hafva på mitt samvete att med min röst hafva bidragit till något så olyckligt resultat, yrkar jag på ärendets återförvisande till Lag-Utskottet.

Herr Liss Olof Larsson: Hurudant mitt votum i denna fråga kommer att blifva, behöfde jag ej särskildt tillkännagifva, ty detta torde vara för litet hvar af Kammarens ledamöter väl bekant; men då jag hyser en viss fruktan, att Lag-Utskottets förevarande förslag kommer att af Kammaren antagas, tager jag mig friheten att, till den kraft och verkan det kan ega, mot förslaget nedlägga min lifigaste protest. Jag må uppriktigt bekänna, att det visserligen icke är godt att uppträda här med en annan åsigt än den, som af flertalet gillas, synnerligast då man icke eger den der stora vältalighetsgåfvan och förmågan att svarfva ihop granna fraser; men å andra sidan kan jag icke förneka, att det fordras all den högaktning jag hyser för Lag-Utskottets värde ledamöter, för att jag skall kunna förmås att tro, det de verkligen menat fullt allvarligt med ett sådant förslags framläggande. Nog vet jag och har mångfaldiga gånger hört och sett, att vissa personer finnas, hvilka anse, att alla bestämmelser i religiöst afseende äro besvärliga, ja all religion öfverflödigt; men icke kunde jag föreställa mig, att Lag-Utskottet, blott för dylika personers skull, skulle vilja öfverändakasta och vända upp och ned på så många förhållanden, i hvilka folket left sig in. Jag är dessutom, mine Herrar, af själ och hjerta fulleligen öfvertygad, att allmänna meningen inom landet icke påkallar sådana åtgärder som de ifrågasatta, hvilka — jag vågar säga det — skulle föra in på den väg, som leder till ingenting mindre än — samhallets upplösning. Om alla vore så upplyste som motionärerne, då vore det visserligen icke någon fara att borttaga dessa skrankor, men beklagligtvis hafva de fleste icke nått en så hög grad af bildning; hvarföre de ock, på samma gång de skatta religionen såsom nyttig och nödvändig, behöfva ett skydd för en ostörd utöfning af den troslära de ärft af sina fäder. Jag anser derföre, att då ett samhälle eller en stat antagit en viss troslära — såsom särskildt svenska staten den evangelisk-lutherska — och dervid öfverenskommit om vissa yttre former och föreskrifter, staten icke bör kasta sin troslära öfver bord, derföre att en eller annan individ funnit dess stadganden icke för sig fullt passande och beqväma. Jag upprepar således ännu en gång, att jag omöjligen kan inse nödvändigheten af en sådan lag som den förevarande. Vi hafva sannerligen icke så liten frihet i trossaker förut, derom vittna bäst dessa skrifter af baptister, mormoner med flera dylika trosbekännare, hvilkas skrifter, denna lag förutan, redan finnas utspridda öfver nästan hela riket.

I Utskottets motivering heter det, att Utskottet finner nödigt oförändradt bibehålla det stadgandet, "att ej någon må anses från svenska kyrkan skiljd, förr än han blifvit i annat religionssamfund upptagen." "I annat fall," förmenar Utskottet, "skulle i landet möjligen komma att finnas personer utan all religiös öfvertygelse." Jag kan icke neka till, att det förekommer mig obegripligt, huru Utskottet kunnat framkomma med

dylika motiv, då jag för min del tycker, att hela förslaget bär det fullständigaste vittnesbörd om, att Utskottet icke satt stort värde på, hvilken religion man hyser, eller om man ens haft någon religion.

Med besynnerliga känslor har jag genomläst detta lagförslag, som egentligen rör religionen — det högsta och dyrbaraste af allt -- och hvori man dock får höra talas om Öfverståhållare-embetet, Konungens Befallningshafvande, magistraten, kronofogdar och dylikt. Är detta icke, mine Herrar, alldeles detsamma som om det vore fråga om en lösöre köpsförfattning? Ja, jag måste i sanning beklaga, att jag icke i ord förmår att kläda mina tankar om detta vidunderliga förslag; men ehuru väl jag härutinnan inser min oförmåga, ber jag att likväl få helt kort yttra mig öfver några punkter i förslaget.

Beträffande § 2 har en reservation afgifvits af innehåll, att den som skulle antagas till prest eller föreståndare för en dissenters församling, borde hafva aflagt en viss examen. Den värde reservanten har här försvarat denna mening, hvilken åter blifvit bekämpad af en annan talare, som påstod att hvarje slags examen härvid vore obehöflig, emedan allt beredde på, om "andan föll på" en person, ty då kunde han lika godt sköta sig utan examen. Jag tror för min del, att den der andan är synnerligen ojemn hos föreståndarne för dessa våra dagars baptister, mormoner och dylika; så att det mycket väl varit nödigt, att det föreskrifvits några kvalifikationer, som man skulle ega rätt af dem fordra.

I § 7 förekommer bland annat, "att lysning till äktenskap skall, ändå att såväl mannen som kvinnan äro af främmande religionsbekännelse, afkunnas i den till svenska kyrkan hörande församling, inom hvars område kvinnan är boende". Jag vill visserligen icke antaga, att så kommer att ske, men om det skulle inträffa, att i en mindre församling, der jag förutsätter att "kvinnan är boende", alla öfverginge till en främmande trosbekännelse, och således ingen i hela församlingen tillhörde svenska statskyrkan: hvar skulle då denna lysning försiggå?

Vidare heter det, att lysningen skulle ske genom en till statskyrkan hörande prest. Nu vet man, att, då det lyses till äktenskap, presten önskar lycka och välsignelse öfver de trolofvade. Jag vet icke, huru dessa, som vilja hafva en så stor frihet i trossaker, skola kunna hugnas med denna bön om lycka och välsignelse af en statskyrkans prest, hvilken anser deras lärosatser vrånge och origtiga. Och tagr man bort denna bön, som afslutar lysningen, kan denna, enligt mitt omdöme, likaså gerna ske genom en kronofogde som genom en prest. I samma paragraf säges längre ned i afseende å vigseln vid s. k. civila äktenskap: "Hvad sålunda förekommit, skall upptagas i protokoll, hvilket, der äktenskap är inför kronofogde ingånget, jemväl af vittnen bestyrkes. Magistrat och kronofogde skola de inför dem afslutade äktenskap anmäla hos vederbörande presterskap". Jag tror, att Utskottet handlat betydligt klokare och mera konsekvent, om det här föreskrifvit, att dylika kontrakt till s. k. äktenskap borde inlemmas till häradsrätten och der inregistreras i inteckningsprotokollen eller något likartadt; ty detta passar säkerligen bäst tillsammans med giftermålet, då man derifrån skiljer det religiösa elementet.

I § 8 yttrar Utskottet, att "barn, som icke uppfostras i den evangeliskt-lutherska läran, må på begäran af föräldrar och målsmän fritagas

från undervisning deruti vid de offentliga läroverken; dock åligge vid folkskolorna skolstyrelsen och vid elementarläroverken rektor att tillse, att dessa barns undervisning i afseende på religionen ej varder försummad". Jag förstår icke meningen i den nu upplästa delen af paragrafen. Det säges först, att barnen äro frikallade från religionsundervisning, och sedan att skolstyrelserna och rektorerna skola tillse, att denna undervisning ej blir försummad.

Hvar skola då dessa barn, mine Herrar, få sin nödtorftiga undervisning i religionen? Skall man hålla läroverk med religionslärare i de särskilda troslärorna? Och om man nu säger, att religionsundervisningen skall meddelas i barnens hem, huru vill man då se till, att den icke varder försummad? Om baru af främmande religion — såsom väl plågar tillgå — inskrivas i de offentliga läroverken vid 9, 10 års ålder, kan man nemligen icke påstå, att de vid denna ålder ega alla de religiösa kunskaper de behöfva, och att de icke tarfva någon vidare religionsundervisning.

Åtskilligt kunde ännu återstå att andraga om förslaget öfriga paragrafer, men jag skall derifrån afstå, viljande jag endast såsom mitt slutomdöme uttala, att då jag läser dessa 16 paragrafer, som sägas handla om religionsfriheten, så ser jag ingenting annat än *tvång* i hvarenda paragraf. De fleste, som här visat sig icke vara belätne med förslaget, har jag hört yrka dess återremitterande till Lag-Utskottet. Hvertill en sådan återremiss egentligen skulle tjena, kan jag icke förstå; men man har sagt mig, att den vore liktydig med ett afslag, och det är under sådan förutsättning, som äfven jag instämmer i yrkandet om återremiss, ehuru jag helst skulle se Betänkandet afslaget.

Slutligen kan jag icke underlåta att anföra, huru folket i vissa landsorter betraktar sådana frågor som den förevarande. Efter sednaste riksdags slut hade jag ett sammanträde med mina kommittenter, på hvilket, sedan jag redogjort för Riksdagens förhandlingar och de beslut, som derunder fattats, jag äfven talade något om sådana frågor, som varit å bane, men icke ledt till något resultat. Härvid kom jag äfven att nämna bland de frågor, som med den nu förevarande stå i sammanhang, frågan om det civila äktenskapet. Jag får bekänna, att det icke utan största ansträngning lyckades mig få dem att tro, att de personer kunnat mena allvarligt, som kommit fram med ett förslag i den riktningen, ett förslag som de betecknade med ett uttryck, som jag icke kan här framsäga. Man må nu å ena sidan invända, att detta bevisar ingenting annat än deras okunnighet, men då torde väl å andra sidan få tagas i betraktande, att de ändock äro ättlingar af ett folk, som mer än en gång visat sig ega ett hjerta, som slår varmt för fäderneslandets väl.

Ännu ett ord till bemötande af det påstående man haft, att folket skulle utflytta ur landet för nuvarande religionstvängs skull. Jag tillhör en landsort, der man i massor emigrerar; men ingen af emigranterne har jag hört omtala, att han velat lemna landet, derföre att han här icke haft tillräcklig religionsfrihet. Jag tror tvärtom, att, om man vill att folket skall utflytta, detta nu föreliggande lagförslags antagande vore ett steg att påskynda en sådan utflyttning. Man pålägger alltjemt nya skatter, folket suckar under bördan af dessa skatter, men bär dem med tålmod och låter sig nöja, men vidtager man sådana åtgärder, som Utskottet fö-

reslagit, då är jag förvissad, att ett missnöje skall inom landet uppstå, hvilket icke så lätt låter stilla sig, och som kan hafva menliga följder.

Jag yrkar, som sagdt, återremiss, och hoppas, att alltid ett sådant förslag må blifva återremitteradt, närhelst och hvarhelst det framkommer.

Herr Magnell: Den nu förevarande frågan har redan förut blifvit så förtjenstfullt utredd, så att jag tror mig kunna underlåta att ingå i speciela betraktelser deröfver. Jag inskränker mig därför till att förklara, att jag gick upp hit i Kammaren med den föreställningen, att det var bäst bifalla förslaget, emedan i alla fall åtskilliga billiga jemkningar med afseende å dissenters förhållanden måste göras. Emellertid hafva här anförts så många och allvarliga betänkligheter mot förslaget, synnerligast af Herrar Björck, Rosenberg och Ribbing, att jag är tveksam, huruvida det icke är rättast och lämpligast återremittera Betänkandet. Jag iuser nogsammt, att detta är detsamma som ett afslag; dock icke så helt och hållet. Om Kammaren nemligen stånade vid afslag, så skulle Kammaren derigenom kasta ifrån sig hvarje bemödande att förbättra denna i detta hänseende af förbättring i behof varande författning. Men genom en återremiss hålles frågan öppen, och Kammaren har visat, att den vill förbättringar. Det är visserligen illa, att saken uppskjutes ännu ett år; men kan man till nästa riksdag få ett bättre, mera med sig sjelf öfverensstämmande förslag, är tiden icke förspild. Och då, enligt mitt föremående, den ofta omtalade stora klagan öfver religionsförtryck snarare befinner sig på papperet än i praktiken, synas mig inga synnerliga vådor kunna följa af ärendets återförvisning, något som jag således för min del tager mig friheten påyrka.

Herr Jonas Andersson: Jag vill inskränka mig till att tillkännagifva, att jag, på skäl Herrar Björck och Siljeström anført, bifaller Betänkandet sådant det nu är. Visserligen kunna åtskilliga anmärkningar deremot göras, och medgifver jag gerna, att en återremiss kunnat vara lämpligare än ett bifall, förutsatt nemligen att Betänkandet inkommit till Kammaren i sådan tid, att med en återremiss någonting kunnat åstadkommas. Men jag hemställer, om, såsom sakerna nu stå, det kan vara tjenligt att återförvisa ärendet till ett Utskott, om hvilket hvar en vet med sig sjelf, att det är upplöst och således icke kan expediera några återförvisade ärenden. Något sådant förekommer mig åtminstone ingalunda tjenligt, och får jag därför förorda bifall till Utskottets förslag, så mycket mera som vi alltid kunna få frågan återupptagen till behandling vid nästa riksdag.

Herr Hierta: Jag tror, att Kammarens känslor i detta ögonblick äro sådana, att hvar och en, som erhållit ordet, uppmanas att yttra sig så kortfattadt som möjligt. Äfven jag vill söka rätta mig härefter och inskränker mig därför till att uttala det omdöme öfver förevarande diskussion, att de anmärkningar af vigt, hvilka derunder blifvit mot Utskottets Betänkande framställda, snarast gå derpå ut, att Utskottets förslag innehåller alltför liten frihet, men att derjemte äfven påpekats, att det ändock vore rådligast nöja sig med hvad som föreslagits såsom en sammanfatt-

ning af de fleste ledamöternes i Utskottet mening, en mening som äfven tyckes delas af de fleste medlemmarne af denna Kammare. Visserligen hafva anmärkningar gjorts i en annan syftning, hvilka den siste värde talaren betecknat såsom "många och allvarsamma betänkligheter", men de äro, enligt mitt förmenande, ingenting annat än uttryck af intoleransen i allmänhet. Hvad specielt beträffar den aktade representanten från Dalom, så erinrar mig hans tal om ett möte med sina kommittenter efter sistlidne riksdag om ett allmänt sammanträde, som hölls på Riddarhuset för åtskilliga år sedan i och för religionsfrågans diskuterande, och der en annan aktad representant af allmogen, som tillhörde det gamla Bonde-Ståndet, ifrån Småland — Petter Jönson i Träslända — uppträdde med förkastelsedom öfver all slags religionsfrihet, icke tålande någon annan religion än sin egen, om hvilken han yttrade: "jag har lärt religionen af min mor vid spinnröcka". Det synes vara en sådan öfvertygelse, som den värde Dalomsrepresentanten inhemtat af sin mor "vid spinnröcka", hvilken väl kan vara mycket aktningvärd; men det kan väl icke förthy vara omöjligt att det finnes vidsträcktare åsigt i religionsfrågan, än de som kunna af sådant folk inhemtas — hvad som äfven tydligt framgår af den värde representantens tal, der han fördömer alla möjliga afvikelser från statskyrkan. Jag vill icke ingå i någon replik på hans anmärkningar; det skulle upptaga tiden och för öfrigt är hvar och en lika bra som jag dertill i stånd, de fleste till och med bättre. Jag ber endast att få fästa uppmärksamheten på frågans ställning inom Kammaren och att det i verkligheten är bäst att nu bitalla Betänkandet. Vi ega nemligen deruti en opinionsyttring mot intoleransen, hvilken i vissa fall ännu inom kyrkolagstiftningen kvarstår, och som det för vår egen heders skull är angeläget att icke längre hylla. Beträffande yrkandet om återremiss kan jag ej anse detsamma såsom annat än en ironi, och tror att man ej dervid bör fästa sig, utan snarare i så fall afslå Betänkandet. Vidkommande de betänkligheter, som af den förste ärade talaren anförts mot förslaget, på grund deraf att det icke innehåller några garantier för församlingsföreståndarnes bildning o. s. v., vill jag anmärka, att allt detta är saker, som kunna afhjelpas, sedan grundsatsen är antagen. Jag vågar anhålla om proposition på bifall till Lag-Utskottets Betänkande.

Herr Ahlgren: Ehuru jag inom Utskottet instämt uti en reservation, hvars antagande jag i följd deraf företrädesvis skulle önska, anser jag mig likväl, enär, såsom redan visadt är, denna reservation icke i några särdeles väsentliga hänseenden skiljer sig från Utskottets förslag, äfven för min del böra detta förslag biträda, helst icke någon af de föregående talarne antagandet af berörda reservation förordat.

Att mot ifrågavarande lagförslag anmärkningar skulle blifva framställda, var visst icke övontadt, då genom detsamma afses vidtagande af genomgripande förändringar uti nu gällande stadganden angående främmande kristna trosbekännare och deras religionsöfning; men, enligt min öfvertygelse, äro dessa anmärkningar icke af beskaffenhet att föranleda till afslag å Utlåtandet, hvilket, sådant som det är, onekligen är bättre än de lagar, hvilkas upphäfvande afses.

Här har blifvit ordadt om, att någon brådska icke vore för handen, samt att frågan derföre gerna kunde lemnas på uppskof. Ja, mine Herrar, för oss, som bekänna den evangeliska lutherska läran, kan det, om vi icke hysa något deltagande för de med oss olika tänkande, vara likgiltigt, om frågan vinner sin lösning några år förr eller sednare; men icke är det likgiltigt för landets mångtusende innevånare, som höra till främmande religionssamfund. Från dessa kan icke någon röst höjas inom Riksdagens Kamrar, ty de äro icke der representerade. Deras önskuingar äro här likväl icke obekanta, må de af oss äfven behjertas!

Den ärade representanten från Göteborg, som i saken sig yttrat, syntes lägga särskild vikt på den omständigheten, att den enskilde samvetsfriheten ej blifvit uti förslaget tillgodosedd, och i anledning deraf ber jag få nämna, att inom Utskottet den åsigten gjort sig gällande, att man icke vill veta af eller godkänna någon religionslära, som endast räknade en bekännare, helst, såsom historien visar, hvarje religionslära som funnits varit omfattad af flera lika tänkande, hvilka förenat sig till gemensamt trosamfund.

Representanten från Dalarne yttrade sig, då jag begärde ordet, och hade jag, med anledning af hans under anförandets början uttalade åsichter, ämnat att honom genmäla; men jag afstår derifrån, ty icke förmädde jag att följa hans tankars flygt. Den värde representantens allvar och ämnets vikt berättiga mig icke till antagande af — något som eljest lätt skulle kunnat tros — att hvad han mot förslaget anmärkte endast var skämt och ironi.

Jag anser mig dock, enär slut på diskussionen inom Kammaren med nöje lärer emotses, icke böra vara onständligare, utan inskränker mig till att i religionens och sedlighetens sanna intresse önska, att samvetsfrihetens stora grundsats, redan uttalad i 1809 års Regeringsform, ju förr dess heldre i vårt land må blifva erkänd; och kommer jag derför att afgifva min röst för bifall till Utskottets förslag.

Herr Blanche: Jag begärde egentligen ordet med anledning af den af mig högt aktade representantens från Dalarne yttrande, men då jag fick ordet, tänkte jag äfven på att riga några ord till den lärde representanten, som sitter här bakom mig. Jag kan icke, i likhet med honom, försvara examensväsendet, hvilket — på grund af flera exempel jag sett derpå — förekommer mig ingenting mindre än prisvärdt. Det är, mine Herrar, detta examensväsende, som förvillar blicken och fördunklar målet, och det finnes många, ja alltför många, som tro målet för alla deras sträfvanden ligga i en examen, och för att komma dit så fort som möjligt, uppötva de en enda själsförmögenhet på de andras bekostnad. Och när denna examen är tagen och de fått dessa pappersmeriter, som höra dertill, och det andliga högmod, som ofta följer med på släpet, så tro de allting vara väl bestäldt och fullkomnadt, under det att den, som sannt älskar kunskaper och sträfvar dertill, vet att målet icke kan nås på denna sidan grafven, och att ju mera man lär, desto mer får man se huru litet man vet; och just denna ödmjukhet blir en eggelse och uppmantran till inhemtande af vidare kunskaper och bildning. Nog tror jag, att

att oexaminerade dissenterpredikanter mången gång genom oskickligt beteende väckt förargelse och spridit oordning inom samhället; men månne de väl blifva bättre genom någon humanitetsexamen? Hafva väl de stora betygen räddat vår statskyrka från sådana medlemmar inom presterskapet, som varit och äro en styggelse för allt hvad presterligt och kyrkligt heter? Jag vill icke härvid dröja längre; jag säger blott, att man icke blir prest genom någon examen, icke ens genom händers påläggning, utan genom ett sedligt allvar, en sedlig vandel, och derom dömer församlingen, som skall utse sin predikant, bättre än alla universitet och konsistorier i världen.

Men jag begärde, som sagdt, egentligen ordet med anledning af yttranden, fällda af representanten från Dalarne, hvilken jag för öfrigt i hög grad aktar för många andra goda åsigtter, men som i dag, liksom ock vid ett föregående tillfälle, uppträdt såsom ofördragsamhetens förste apostel inom denna Kammare. Och dock är han, mine Herrar, ättling af ett folk, som hjälpte Gustaf Wasa att befria fäderneslandet icke blott från utländskt ok, utan äfven från den då rådande statskyrkans, eller den katolska kyrkans, förtryck. Jag vet visserligen, att samma folk några år efteråt höjde upprorsfanan mot samma konung, då han ville befria lutherska läran från latinska messor och böner, som allmogen icke förstod och gifva folket svenska i stället, hvilka folket kunde fatta och hemta' uppbyggelse utaf. Men derpå får man visserligen icke undra; man stod då den stora katastrofen alltför nära, och fördomen har granitens styrka och bildningen kan ej verka på denna mur med annat än vattendroppens kraft på klippan — långsamt, men säkert. Man ser ju, att ofördragsamheten har sina bekännare ännu i dag, något som förekommer mig såsom en ganska sorglig företeelse, och jag tror verkligen, att den kyrka, som kan framamma medlemmar, så ofördragsamme mot samvetsfriheten, som i alla fall är hjertat i bildningens blomma, mer och mer skiljt sig från den store stiftares grundtanke, som byggde denna kyrka på kärlekens grund, och *bjöd* alla komma till sig, men *tvang* ingen; ja, att en sådan kyrka löper fara att utdöma sig sjelf trots sina stolta torn och tinnar, som synas menniskan så höga, men hvilka den obetydligaste svala kan flyga öfver.

Herr Ribbing: Jag ber om ursäkt, för att jag ännu en gång anhållit om ordet. Beslutar Kammaren återremiss eller afslag, är allt vidare yttrande å min sida öfverflödigt, men skulle Kammaren antaga någonting positivt, då ber jag att få med några ord bemöta de anmärkningar, som blifvit mot mitt förslag framställda, för att åtminstone icke en missuppfattning af dess innehåll må lägga hinder i vägen för dess antagande.

Motionären har anmärkt, att jag i min reservation rörande § 2 i Betänkandet gjort mig skyldig till en förblandning, då jag talat om "prest eller föreståndare" i en dissenterförsamling. Jag vill derpå svara, att jag i detta fall följt den norska dissenterlagen, samt dervid ock motionärens, efter denna lag gjorda, eget förslag till sådan lag, hvilket förslags § 2 börjar just med samma ord, samt att skälet, hvarföre jag följt båda härutinnan, varit till förmån för religionsfriheten. Det är nemligen bekant, att religionssamfund finnas, som ega föreståndare, hvilka icke äro egent-

liga prester eller predikanter, t. ex. qvåkarnе. Min önskan är, att staten måtte hafva en garanti, att föreståndaren för en särskild församling är så bildad, att han kan bedöma, huruvida predikan är enligt med den framlagda och af staten erkända trosbekännelsen. Huruvida denne föreståndare åter skall vara prest eller blott föreståndare, vill jag icke på förhand bestämma utau lemna åt församlingen sjelf, såsom hörande till den densamma medgifna friheten inom det religiösa gebitet; just derföre har jag sagt "prest eller föreståndare", hvilken det nu må vara, som står i spetsen för församlingen. Jag anmärker härvid, att äfven inom vår statskyrka andra än prester få predika; lekmannaverksamheten får taga ut sin rätt och, såsom jag redan förut yttrat, vill jag i detta afseende full likställighet mellan dissenterförsamling och statskyrkan. Jag ber vidare att få göra några anmärkningar med anledning af de exempel ur apostlarnes historia, som blifvit anförda för att bevisa, att jag skulle haft orätt i min fordran på en examens afläggande af församlingsföreståndarne, emedan ur dessa exempel skulle framgå, att dertill icke skulle fordras någonting annat än andans kallelse och nit för saken. I det framlagda förslaget är icke fråga om en lagstiftning för de första förkunnarne af en religionslära; frågan är om bildande af *församlingar* med vissa friheter och skyldigheter i förhållande till *staten*; detta är en skilnad, som vid det framdragna exemplet är förbisedd, men hvars iakttagande visar, att exemplet ej passar. Men vill man söka *verkliga* exempel ur Nya Testamentet för fall, som äro enliga med det förevarande, så stå de att finna i Pauli så kallade pastoralbref: de sista bland hans epistlar, der fråga är om ordnandet af församlingar; men dessa bref visa, att de profningar, man gjorde af dem, som i dessa första kristna församlingar skulle antagas till diaconi och diaconissor eller "föreståndare" voro långt strängare än de som jag framställt på dissenterförsamlingarnes föreståndare. Den värde talaren sade vidare, att för församling i dess början behöfde ingen lag i förevarande fall stiftas, ty det religiösa intresset vore här redan så varmt, att dess medlemmar nog sjelfve skulle utse kvalificerad person; att deremot under sådan församlings fortvaro nitet väl skulle kunna svalna, men att då med skäl kunde förväntas, att med stigande bildning församlingarne så småningom skulle lära sig att välja fullt kvalificerade lärare. Detta hopp i båda fallen är visserligen vackert, och jag vill icke förneka, att det möjligen kan komma att i de flesta fall förverkligas; men staten får icke i sin lagstiftning stadna vid den förhoppningen, att af allt, som kan ske, det bästa skall ske, utan staten bör genom sina lagar söka så ordna, att ingenting annat *kan* ske, än hvad som *bör* ske. Herr Rosenberg yttrade, att staten icke borde fordra af desse lärare annat, än hvad för skötandet af deras plats kan fordras, nemligen förnågan att meddela vissa myndigheter statistiska uppgifter. På försatsen går jag in, eftersatsen måste jag bestrida. Frågan är *hvad* staten bör fordra af dessa föreståndare eller lärare; detta, som staten har rätt att fordra, är *icke* blott statistik, det är ock det de skola lära kristlighet. Här är således fråga om, huru långt staten bör i sina fordringar på dem gå. Jag har sökt gifva skäl för att staten bör gå så långt i att medgifva religionsfrihet, att denna blir frihet i religionens utöfning, uen icke frihet *från* religion.

Jag upprepar ännu en gång, att, om Kammaren skulle besluta sig för något positivt förslag, jag tager mig friheten fästa uppmärksamhet på mitt förslag.

Herr C. J. Bengtsson: Jag vill endast tillkännagifva, att jag för min del yrkar återremiss på den grund, att jag anser det hafva varit alldeles omöjligt att på den korta tid, detta Betänkande varit tillgängligt, hinna sätta sig in uti en så vigtig fråga som denna.

Herr Lithner: Jag skall icke länge upptaga Kammarens tid; jag vill endast tillkännagifva, att jag verkligen hyllar den princip, som ligger till grund såväl för motionerna som för Utskottets förslag, och jag hoppas, att den dag snart skall komma att randas, då vi skola få våra förhållanden till de dissentierande inom kyrkan ordnade på ett bättre sätt, än som nu eger rum. Men äfven om jag skulle hafva, såsom en af de föregående ärade talarne sagt förhållandet hafva varit med sig, kommit upp i Kammaren med den tro, att förslaget, på det man ändock skulle vinna något i detta syfte, väl vore värdt att antagas, så skulle jag dock af Herr Björcks yttrande hafva funnit mig så grundligt öfvertygad om, att jag härutinnan misstagit mig, att jag icke vidare skulle vilja gifva förslaget en enda röst. Jag inser allt för väl de många svårigheter, mot hvilka Utskottet i denna fråga haft att kämpa, och detta antydes äfven såväl i Utskottets egen motivering som särskildt af reservanterne; att Utskottet under dessa omständigheter icke kunnat komma till ett i allo tillfredsställande resultat, är icke att förundra sig öfver.

För min del anser jag derföre, att det vore mera till skada för sjelfva saken, om förslaget nu antoges, än om man låter frågan hvila till nästa riksdag. För öfrigt tror jag, att det vore Kammaren föga värdigt, att på en dag sådan som denna, då våra bänkar äro nästan tomma, söka att genomdrifva en för fosterlandet så utomordentligt vigtig fråga som denna.

Man må icke säga, att en återremiss nu endast skulle vara en ironi, såsom en värd talare velat påstå; nej! den är tvärtom en hyllning åt sjelfva principen och innebär, efter mitt förmenande, ett tillkännagifvande, att Kammaren gerna velat antaga en lag i denna riktning, om blott förslaget så tidigt inkommit, att man kunnat förbereda sig på en diskussion, som varit värdig den stora frågan. Jag hoppas och anhåller derföre, att Kammaren ville återremittera Betänkandet, på det att frågan under nästa riksdag måtte inkomma så tidigt, att man bättre än nu blir i tillfälle att bemöta hvarandras olika åsigt om densamma. Under förhoppning att så sker, uppskjuter jag till dess att närmare yttra mig i ämnet, åtminstone vill jag icke nu yttra mig om likheten emellan våra nuvarande församlingslärare och apostlarne, som först förkunnade ordet, eller emellan våra fripredikanterns intellektuella bildning och Pauli, om hvilken vi veta, att han setat vid Gamaliels fötter och egde all sin tids vetenskapliga bildning; man hör så ofta en dylik jemförelse göras, att det väl lönar mödan att söka *grundligt* vederlägga den; det synes mig, som man fästade sig alltför mycket vid det utvärtes skenet, och förbisåge sjelfva den inre kärnan. Jag skall då äfven fästa mig vid den uppfatt-

ning af äktenskapet, hvilken den värde Göteborgs-representanten här framställde.

Till dess önskar jag emellertid, såsom jag redan sagt, att Kammaren ville, såsom en hyllning åt principen, återremittera förslaget, men icke nu ingå i någon vidare granskning af detsamma.

Herrar *Johan Olsson* och *Erik Andersson* förenade sig i detta yttrande.

Herr *Ola Jönsson*: Jag vill tillkännagifva, att jag önskar bifall till Lag-Utskottets förslag; åtminstone anhåller jag, att Kammaren icke ville återremittera det, ty detta vore ett beslut, sämre än rent afslag.

Öfverläggningen var slutad. Upptagande de yrkanden, som derunder blifvit gjorda, framställde Herr Talmannen proposition på bifall till Utskottets förslag, derefter på bifall till samma förslag, med de ändringar deri hvarom herr Ribbing gjort framställning, och slutligen på återremiss. Svaren utföllo med blandade ja och nej, och då Herr Talmannen förklarade sig anse ja öfvervägande för bifall till Utskottets förslag i oförändradt skick, begärdes votering. För densammas anställande uppsattes, justerades och anslogs denna voteringsproposition:

Den, som bifaller det förslag till författning angående främmande kristna trosbekännare och deras religionsöfning, hvilket blifvit af Lag-Utskottet framställt i dess Utlåtande N:o 52,

röstas ja;

Den det ej vill,

röstas nej;

Vinner nej, har Kammaren beslutat till Utskottet återförvisa ifrågasvarande Utlåtande.

Omröstningen utföll med 54 ja och 60 nej, hvadan Kammaren beslutat återförvisa ifrågasvarande del af Utlåtandet till Utskottets förnyade handläggning.

Emot detta beslut anmäldes reservationer af Herrar *Hörnfeldt*, *Uhr* och *A. W. Nilson*.

Den sednare delen af Utskottets Utlåtande, deri (å sid. 20 och 21) hemställan gjorts om ändring af 2 och 4 §§ i Kongl. Förordningen den 20 Januari 1863, blef, såsom följd af det nyss fattade beslutet, jemväl till Utskottet återförvisad.

§ 5.

Föredrogs och bifölls Stats-Utskottets Memorial N:o 110, angående öfverlemnande till Kongl. Maj:t af det nya reglementet för Riksgäldskontoret.

§ 6.

Godkändes följande, af vederbörliga Utskott afgifna och nu föredragna förslag till Riksdagens underdåniga skrivelser till Kongl. Maj:t, nemligen:

N:o 63, om utfärdande af ny instruktion för Riksdagens Revisorer af Riksbanken;

N:o 64, om utfärdande af ny instruktion för Riksdagens Revisorer af diskontkontoret i Stockholm samt lånekontoren i orterna;

N:o 65, med reglemente för Riksbankens styrelse och förvaltning;

N:o 84, angående allmänna bevillningen;

N:o 86, angående indragning af öfveringeniörstjensten vid General-landtmäterikontoret samt om förändrad arbetsordning för nämnda embetsverk;

N:o 98, angående beslutad förändring i 6 § af instruktionerna för Riksdagens Revisorer af Riksgäldsverket; och

N:o 99, angående ny riksstat; och blef äfvenledes nu godkändt Banko-Utskottets förslag till skrifvelse till Fullmäktige i Riksbanken;

N:o 66, med öfverlemnande af Bankoreglementet.

§ 7.

Slutligen föredrogos och godkändes de af Riksdagens Kansli-deputerade under N:is 13 samt 15—30 afgifna förslag till paragrafer i Riksdagsbeslutet.

§ 8.

Protokollsutdrag rörande de beslut, som under §§ 3 och 4 här ofvan finnas antecknade, blefvo nu för justering upplästa.

Kammarens sammanträde afslutades nu kl. 3 e. m., men fortsattes åter

Kl. 7 e. m.

§ 9.

Angående justeringen af de Kammarens protokoll, som vid riksdagens afslutande komme att återstå ojusterade, beslöt, på Herr Talmanens hemställan, Kammaren, att denna justering skulle försiggå i enahanda ordning som efter sistförflutna riksdag; och lemnade Kammaren alltså i uppdrag åt dem bland dess ledamöter, hvilka tillika äro Fullmäktige i Banken och Riksgäldskontoret, att, jemte Stockholms stads riksdagsmän inom Kammaren, berörda justering verkställa; skolandet om tiden för justeringen såväl bemålde ledamöter särskildt underrättas, som jemväl tillkännagifvande derom införas i hufvudstadens större dagliga tidningar till underrättelse för dem bland Kammarens ledamöter, hvilka tillfälligtvis då vistades i hufvudstaden och önskade vid detta justerings-sammanträde tillstädessvara.

§ 10.

Med afseende å bestämmandet af de aflöningsfrågor, hvarom här nedan närmare förmäles, hade de ledamöter af Kammaren, hvilka blifvit utsedde att, jemte Herr Talmannen, tillsätta Kammarens kansli- och vaktbetjening, förleden gårdag haft sammanträde, dervid blifvit fördt ett så lydande:

Protokoll, hållet den 14 Maj 1868, vid sammanträde med de ledamöter af Riksdagens Andra Kammare, hvilka blifvit utsedde att, jemte Herr Talmannen, tillsätta Kammarens kansli- och vaktbetjening.

S. D. Med erinran om innehållet af Stats-Utskottets, utaf Riksdagens begge Kamrar godkända, Memorial N:o 95, enligt hvilket Andra Kammaren, förutom de arfvoden som Kammarens förste kanslist och dess registrator fått sig anvisade, för de öfrige sju kanslisternes aflönande egde att disponera sju kanslistarfvoden, deraf ett högre på 8 riksdaler 25 öre om dagen och sex lägre på 5 riksdaler 50 öre hvardera, hemställde Herr Talmannen till Herrar deputerade att afgöra, huru förhållas borde med det öfverskott, som förenämnda arfvode på 8 riksdaler 25 öre lemnade, sedan deraf med 5 riksdaler 50 öre om dagen utgått en lägre kanslist-aflöning. Berörda öfverskott, som vid sistförflutna riksdag uppgått till 313 riksdaler 50 öre och nu utgjorde 330 riksdaler, hade vid nämnda riksdag fördelats mellan dem bland kanslisterna, som genom en trägnare tjänstgöring ansågos hafva af en dylik uppmuntran gjort sig förtjente; och förklarade Herrar deputerade att dermed nu borde på enahanda sätt förfaras; öfverlemnande Herrar deputerade åt Herr Talmannen att, efter förslag af sekreteraren, om denna fördelning närmare bestämma.

I fråga åter om de tvänne lägre kanslistarfvodena äfvensom de tvänne vaktmästarearfvoden, hvilka enligt Stats-Utskottets ofvannämnda Memorial blifvit anvisade att utgå under fjorton dagar efter riksdagens afslutande, förordnade Herrar deputerade, att samma kanslister och vaktbetjente, som, enligt deputerades beslut den 15 Maj 1867, vid sistlidne riksdag erhöles dessa arfvoden och hvilka äfven vid denna riksdag varit hos Kammaren tjänstgörande, skulle jemväl nu, mot fortsatt tjänstgöringsskyldighet, af ifrågavarande arfvoden komma i åtnjutande.

In fidem
H. Husberg.

§ 11.

Föredrogos och godkändes förslag till Riksdagens underdåniga skrivelser, afgifna

dels af Stats-Utskottet, N:o 88, angående upprättadt nytt reglemente för Riksgäldskontoret och

dels af Riksdagens Kansli N:o 100, angående indragning af lägsta klassen vid elementarläroverket.

Likaledes föredrogos och godkändes följande af Riksdagens Kansli uppsatta förslag till paragrafer i Riksdagsbeslutet, nemligen:

N:o 14, jemte 14 a, 14 b och 14 c, angående bankoärenden;

N:o 31, angående aflåtna underdåniga skrivelser rörande statsregleringen;

N:o 32, angående ändringar i Kongl. Förordningen om kommunalstyrelse på landet den 21 Mars 1862;

N:o 33, angående ändringar i Kongl. Förordningen om kommunalstyrelse i stad den 21 Mars 1862;

N:o 34, angående ändringar i gällande Konkurslag;

N:o 35, angående upphäfvande af 2 Kap. 5 och 6 §§ Giftermålsbalken samt 18 Kap. 5 § Strafflagen;

N:o 36, angående ny ansvarighetslag för Riksdagens Fullmäktige i Riksgäldskontoret;

N:o 37, angående förändring i instruktionen för Riksdagens Revisorer af Riksgäldsverket;

N:o 38, angående aflåtna underdåniga skrivelser i frågor rörande rikets allmänna hushållning; samt

N:is 39, 40 och 41, angående bankoärenden.

Kammarens ledamöter åtskiljdes kl $\frac{1}{2}$ 8 e. m.

In fidem
H. Husberg.